

Petr Vyhlídka

KUKAČKA, PTÁK KOUZELNÝ

www.fext.cz

2014

copyright © Petr Vyhlídka 2014

Tato kniha pochází z Bezejmenné stránky (<http://www.fext.cz>)

Pokud se vám líbila, můžete ji i ocenit, a to na stránce

<http://www.fext.cz/whitehole/index.htm#platba>

Cuculus canorus

Kukačka obecná patří mezi jedny z nejznámějších ptáků, alespoň co se jména a pověsti týká. S identifikací v řadě podezřelých by to dnes bylo u většiny lidí dozajista horší, to ale platí i pro mnoho jiných ptačích rodů, které určitě známe, jen se nám ztratili z očí, protože do lesa je daleko.

Schválně, jak vypadá takový drozd? Nebo slavík? Rehek?

Zpět k ptáku, jež ovládne následující stránky.

Vzato přísnou biologickou systematikou je druh *Cuculus canorus*, Linnaeus, 1758 ptákem rodu *Cuculus* čeledi *Cuculidae* řádu *Cuculiformes*, tedy kukačkou z kukaček kukačkovitých. Nalezneme ji téměř po celé Euroasii, od Irska po Japonsko, s výjimkou nejsevernější Sibíře, centrálních asijských velehor, Indie a Blízkého východu. V evropských lesích se objevuje od dubna do září, zimu tráví v jižní Africe (východoasijská populace pak v jihovýchodní Asii), je to tedy pták tažný, stěhovavý.

Podle nosa poznáš kosa, ale kukačku, jak už jsme naznačili, dnes těžko – většina z nás ji zahlédla maximálně na nějaké fotografii. Ve skutečnosti jde o zajímavě zbarveného ptáka, podobného dravému krahujci. To asi moc nepomůže, že? Vězte tedy, že oba jsou svrchu šedého peří, zespodu pak bílí s černým pruhováním. Tato podobnost, jak uvidíme, posloužila jako základ některých pověr.

Každá samička snáší jinak zbarvená vejce a drží se téhož vzoru po celý život, což usnadňuje ornitologům výzkum. Základní model vzhledu se pak odvíjí od lokality, švédské kukačky kupříkladu inklinují k modré, protože tuto barvu mají vejce rehka, který je ve Skandinávii nejčastějším nedobrovolným pěstounem, zatímco u nás dosahuje největšího úspěchu výchova rákosníkem velkým, jehož vejce jsou bílá, s černými skvrnami.

V dnešní době, chlubící se racionalitou (a neúnavně plodící nové mýty) je kukačka známá především pro hnízdní parazitismus¹. Ani v oblasti vztahů není přílišným vzorem, samička si nevybírá jednoho druhu, ale na jaře se krátce páří s několika samečky. Tato promiskuita vyplývá z mírné převahy samců.

Ač pověsti nedobré, coby neúnavný housenkožrout je to pták užitečný. Nijak se nežinýruje a nepohrdne ani ošklivě chlupatými jedinci, jichž si jiní ptáci, chválení pro svou pilnost a pomoc sadařům, zahrádkářům i farmářům, ani nevšimnou².

Pro gaučové i terénní milovníky přírody může pak být zajímavým zjištěním fakt, že známé kukání, které se bude prolínat následujícími stránkami, vyluzují pouze samci. Zvuk samic je jiný, ne tak charakteristický. Či ne tak známý a populární.

Populární a pověstné – a už jsme konečně u toho – je podstrkávání vlastních vajec jiným ptákům.

Není to tak jednoduché, jak se zdá. Za prvé – ptáci hnízda většinou skrývají, to kvůli predátorům, takže po nich kukačka musí usilovně pátrat. Existují v podstatě dva styly jichž využívá: aktivní a pasivní. Při aktivním prohledává podezřelá místa, v nichž by potencionální pěstouni mohli hnízdit. Létá nízko a snaží se ptáky vyplašit, aby jí tak polohu hnízda prozradili. Při pasivním sedí někde vysoko a pozoruje, kam potencionální hostitelé nosí materiál na stavbu. Ať tak nebo tak, když si vyhlédne budoucí porodnici vlastního potomka, počká, až jsou majitelé z dohledu a dá se do snášení. Někdy vyhodí některá (ne všechna) původní vajíčka, jindy je

- 1 Kukačky nejsou jedinými ptáky, které využívají k výchově potomků rodiče cizích druhů. A ne všechny kukačky se tak chovají, většina druhů ovšem ano.
- 2 Chloupky housenek jsou ostré a jejich účelem je hmyzožravcům sousto znepříjemnit. I kukačka takto vybavenou svačinu sice spolkne, ale když ji stráví, tak chloupky, které se zapichly do povlaku žaludečních stěn, vyzvrátí. Včetně onoho povlaku.

v zobáku odnese stranou³, občas spolkně. O další se pak postará novorozenec. Není to hezké. Je to příroda.

Dodám ještě, že kromě takhle dokonalého parazitismu existuje vývojový mezistupeň, kdy ptáci využívají opuštěná hnízda, mladé si ale vysedí a vykrmí sami. I plně příživnické kukačky mimochodem někdy snesou do opuštěného hnízda, nebo nastoupí příliš brzy, a snesou do hnízda rozestavěného, načež budovatelé kukaččí vejce zastaví, ale původní úmysl takový nebyl.

Jsou pak i druhy kukaček, které už vůbec nedělají čest své pověsti a poctivě se starají, od stavby domu až po vyvedení mladých.

Tím končí úvod přírodozpytný. Následuje krátký úvod magický.

³ Občas je vejce v zobáku její vlastní, protože hostitelské hnízdo je pro ni samotnou příliš malé nebo chráněné. Snese tedy mimo, na volném prostranství a pak vejce do hnízda strčí

Pták magický

Existuje celá řada legendárních ptáků, většinou vzrůstu opravdu velkého, kteří svými křídly zakrývají Slunce, živí se slony, odnášejí budoucí manželky slavných hrdinů. Jsou ptáci, kteří vedou lidské armády do bitev, ptáci, kteří o bitvách informují bohy. Jsou také ptáci posvátní, takoví, kteří se skrze panovnické rody a národy dostávají do státních znaků – kromě obligátních orlů a orlic je to například kondor, symbol Mexika.

V případě obřího ptáka ruchcha i jeho dalších příbuzných byli vypravěči kouzelných příběhů kupodivu jen nepatrný krok od skutečnosti. Velcí pštrosi, žijící na Madagaskaru či Novém Zélandě, aepyornis a moa, bývali lidem osobně známí. Kromě zveličení už tak značné velikosti pak ještě vypravěči přenesli nelétavé obry do vzduchu, neboť pták přece létá.

Majestátní let, síla, ale i touha po létání, které bylo lidem přírodou odepřeno, to vše dovedlo člověka k podrobnému studiu okřídlených tvorů. Stejně jako u mnoha zvířat, i u ptáků se pak *Homo sapiens* ukázal jako bystrý pozorovatel, ale špatný analytik; základní chybou je ovšem antropomorfizace, k níž docházelo od úsvitu lidských dějin a dochází i dnes, byť většinou už jen ve vztahu k domácím mazlíčkům. Znalost chování opeřenců bývala k užitku jak přímo, ať už šlo o prostou výhodu při lovu či sběru vajec, tak nepřímo, kupříkladu ve smyslu kalendářním.

Proto mezi ptačí obyvatelé mýtů a pověstí zdaleka nepatřila jen zmíněná elita majestátních létavců. Dostalo se na ptáky všech druhů, velikostí i biotopu, od střízlíka po orla, od kachny po supa. Někteří si odbyly své kupříkladu při stvoření světa, kde v mýtech celé planety hrají jednu z nejdůležitějších rolí kachny i další vodní ptáci, jiní si zahráli v jediném, byť důležitém příběhu.

Někteří toho dostali na křídla naloženo mnohem více.

Kukačka k nim patří také. Ačkoliv není symbolem žádného mocného státu (ale na erbech vesnic a měst se objevuje), i když nikdy nelétala nad vítězíci vojsky, bývala ptákem uctívaným. Občas proklínaným, ale to jde sebou. Porozhlédneme-li se po pověstech, folklórních zvycích, nahlédneme-li za oponu dějinných zvrátů do mýtů minulosti, spatříme kukačku často se vznášet na obloze příběhů a pověr. Pro svou hlasovou výraznost (v potaz vzato i rozšíření, ekologie a etologie) a přírodou dané chování stala se důležitým opeřencem lidského života.

V následujících kapitolkách se s některými tradicemi a pověstmi seznámíme.

Nejprve ale pojďme zjistit, jak se kukačka vlastně dostala na svět.

O původu

Stejně jako mnoho jiných důležitých rostlin, ptáků či zvířat, i kukačka vděčí za svou existenci situacím z obvyklému výběru katalogových listů lidového vyprávění. Mnohdy je důvodem její přítomnosti ve stávající podobě prokletí, až už ptáka jako takového, nebo – častěji – člověka, jehož chování překročilo meze, nebo který případně porušil určitá tabu. Vedle důvodného či nezaviněného prokletí pak ještě coby třetí nejčastější příčina existence bývá alegorická proměna z hlubokého smutku k poučení následujících generací. Případně mýtické/folklórní vysvětlení původu určité flóry či fauny.

Podle jedné litevské pohádky se v kukačku hlubokým zármutkem proměnila matka tří synů, kteří zahynuli ve válce⁴, podobně vypráví Slované různých národů o dívce, jíž zemřel jediný bratr.

Sestra se pro jeho smrt trápila, až žalem u jeho hrobu zemřela. Z boží milosti pak vyrostla v podobě vstavače a z rostliny, která se – jak jinak – česky jmenuje vstavač kukačka, se stala kukačkou ptákem. Od té doby létá po lesích, nad loukami a nad kopci a volá svého bratra, o němž Jihoslované tvrdí, že padl v boji proti Turkům. Fatalistický příběh mívá někdy přece jen konec, a to dobrý: dívka – kukačka svého bratra už našla a teď tu radostnou zprávu oznamuje světu.

Polská verze ovšem praví, že sestřin pláč na hrobě mrtvého bratra tak dlouho dotyčného tížil, až tento z hrobu vstal a proklel sestru, aby ho oplakávala jen na jaře, čímž přišla kukačka na svět. A Srbové zase míní, že usilovný dívčí nárek rozzlobil samotného Boha a ten sestru v kukačku proměnil.

Čímž se dostáváme k další možnosti.

Ne vždy a ne všude, jak už bylo řečeno v úvodu, má kukačka původ bezvadný. V Horní Lužici prý kdysi žil krajánek, později krupař a nakonec pekař povahy více než

zlomyslné, který za chudých časů šidil na těstě, házel housky po zemi a šlapal na ně, a ještě se chlubil Ku ku – koukněte, co dělám a co si já mohu dovolit. Pověstí o znectění chleba je mnoho a všechny končí přísným trestem, nejinak je i v tomto případě, kdy Bůh proměnil onoho muže tří profesí v kukačku, ať si tedy ku ku kuká když chce. Všechna tři zaměstnání jsou v ptačím vzhladu vysledovatelná. Stejnou pověst (s omezením počtu vykonávaných zaměstnání) vyprávěli i v sousedním Sasku.

Z Čech pochází podobná historka. Figuruje v ní poutnická dvojice Ježíš a svatý Petr, která jednou zaklepala u statku, jemuž pevnou rukou vládla jistá selka. Na prosbu o chléb jim nepřirazila dveře před nosem, jak se v podobných příbězích vypráví, nic ale stejně nedostali, protože selka rychle všechno schovala a tvářila se, že chudinka sama nic nemá. Když pak poutníci vyrazili s omluvou dál, vyklonila se za nimi z okna a posměšně zavolala: „Kukuk, kukuk.“

Svatý Petr výsměch neunesl a požádal Ježíše, aby selku potrestal. Ať prý kuká věčně, když jí to tak jde. Ježíš, který v lidových pověstech (ostatně ne vždy ani v Bibli) nemíval daleko k exemplárnímu trestu namísto výchovy příkladem, se svým společníkem souhlasil. A proměnil selku v kukačku, takže bude dle obvyklé trestní sazby kukat až do Soudného dne.

V pověsti z Berounska se vypráví o mladíkovi, který slíbil své milé koupit cosi z pouti. A zapomněl, to se stává dodnes a běžně. Ale nestává se dodnes a běžně to, že by vás partnerka za takové opomenutí zaklela v dudka, což se tehdy stalo. Muž si to nenechal líbit a recipročně proklel dívku, z níž se stala kukačka. Dodnes tak poletují v ptačích podobách oba, ona volá: *Kup, kuň*, zatímco on odpovídá: *Jdu, jdu*.

Proti přeměně za trest stojí například staré litevské pohanství, které věřilo v posmrtné převtělování; lidská duše se reinkarovala ve

4 Cuckoo. [online]. [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: <http://symbols.ehibou.com/cuckoo/>

stromech, či v ptácích a osud kukačky pak býval dopřán pouze duším opravdu dobrým.

Maloruská pověst, již zaznamenal Karel Jaromír Erben, vypráví o tom, jak se jedna panna zamilovala do hada. Nebyl to samozřejmě plaz ledajaký, vlastnil pod zemí velký křišťálový zámek. Dívčině matce se potencionální zeť nelíbil, ale nenadělala s tím nic, dcera měla svou hlavu. K dovršení všeho s hadem otěhotněla a po příslušném čase porodila dvojčata, chlapečka a holčičku.

To už bylo matce přespříliš, popadla kosu, vzburcovala ostatní venkovany a vyrazili za hříšnicí. Která až takovou hříšnicí vlastně nebyla, protože právě mířila ve zlatém kočáře do kostela, nechat své děti pokřtít.

Když spatřila spravedlivý dav, uvědomila si, že to dopadne špatně a proto poslala děti z kočáru v podobě ptáků: chlapeček vylétl pravým okénkem jako slavík, holčička levým v podobě kukačky. Sama jejich rodička se ztratila také a místo ní vyrostla kopřiva hluchavka.

Těžko říci, zvláště z dnešního pohledu, kdo byl v tomto případě skutečnou obětí, pověst má v sobě několik prvků, které by snesly hlubší rozbor, nám v tuto chvíli ale stačí pouhá informace o původu probíraného ptáka.

Jiná nedobrá (nebo možná jen ukvapená) rodička také v jedné české pověsti zaklela v kukačku a dudka své ratolesti, když se dlouho nevracely z jahod.

Ne vždy byla kukačka před metamorfózou člověkem, ať už jakékoliv povahy či životního příběhu. V Čechách se na některých místech vyprávělo, že k životu bez samce⁵ a bez hnízda pro vejce byla prý prokleta za to, že na den zvěstování Panny Marie nedržela volno.

S existencí ptáka, jemuž lidé naložili na bedra celou řadu úkolů, to tedy není nijak jednoduché.

Na závěr vzpomenu ještě proměny, k níž dochází – jak si na Plzeňsku či Královéhradecku, i na jiných místech Čech vypráví –

jaksi průběžně. Po žních se prý kukačka mění na ostříže a její jídelníček pak obsahuje myši a menší ptáky, převážně vrabce, proto se jí někde říká vrabčák. Takto vydrží přes zimu (tedy neodlétá, páni ornitologové) až do jara. Když se nažere zeleného ovsa, nebo vypije vejce (kupříkladu strakapoudí), změní se zpátky. Kolem Hradce Králové ovšem zpětnou proměnu popírali a tvrdili, že na podzim proměněná už zůstává navždy ostřížem, a že nová kukačka se narodí z jeho vajec.

Existuje i varianta, podle níž je pták dopoledne kukačkou a po obědě krahujcem, stejně jako pověra, podle níž existují pouze samičky kukačky, které se po několika letech mění v samce – ostříže.

⁵ ačkoliv, jak už bylo řečeno, kuká samec, ne samice.

Důležitost kukačky ve společnosti

Záznamy Grimmovy, Krolmusovy, či Hanušovy připomínají, že kukačka bývala pro Slované ptákem posvátným, převtěleným Bohem, jež tak oznamuje své budoucí záměry, čili osud.

Krolmus ale též cituje dva prameny, které – aniž o tom dobrý páter věděl – spojuje jedna věc: jde o padělky. Tím prvním je *Rukopis královédvorský* (báseň Žezhulice), tím druhým pak *Kronika polska przez Prokosa*, spis, který „nalezl“ v osmnáctém století Przybysław Dyjamentowski. Polský zdroj vypráví o tom, že zabití žežulky (která je avatarem, boží prezentací) se trestalo smrtí; i přes pochybný zdroj lze v tomto případě vzít informaci za svou. Ačkoliv se od pohanských dob situace změnila a biblické Oko za oko pro zvířata zcela jistě neplatilo, lze si představit, že tomu tak někdy být i mohlo. I přes tisíc let oficiálního příklonu ke křesťanství ještě v devatenáctém století Češi celkem běžně prováděli krvavé rituály. Oběťmi v tomto případě bývali většinou kohouti, ale i přesto jde o ozvěny prastaré pohanské magie. Podobně píše Ernst Moritz Arndt ve svém švédském cestopise, že zabití kukačky bez příčiny může v této skandinávské zemi vyvolat nežádoucí reakci.

To, že si našeho opeřence předkové vážili, prozrazuje i lidová píseň z Brd, ve sbírkách uváděná pod titulem *Co ten slaviček*.

*Co to ten slaviček dnes tluče?
Co to tak hrdlička cukruje?
Aj ta křepelinka jak se tam ozývá
a všechny pastýře do Betléma svolává
Co ten holoubek dnes houká?
že se to tak kolem rozlihá?
Aj ta žežulinka jak se tam ozývá
a všechny pastýře do Betléma svolává.⁶*

6 Ant. Pikart: Písničky podbrdského lidu. in: Český lid. Praha, 1931, roč. 31, strana 7

Kukačka (ani onen slavík) samozřejmě vánoční písní, či koledou poletovat nemůže, je v té době na afrických zimovištích⁷. Autor veršů si prostě ku oslavě narození Ježíše vybral vážené, ctěné i jinak důležité ptačí rody. Vánoce a kukačku spojuje i jedno pořekadlo (a skrze něj příběh), k tomu se ale dostaneme později, neboť pták v něm hraje úlohu pouze ilustrační. Kukačka je i součástí Metelkova mechanického betléma, který Jáchym Metelka, ředitel jilemnické dívčí školy a zakladatel tamních muzejních sbírek sestavoval od roku 1883 až do roku 1913. Sedí na palmě, předklání se a otevírá zobák – spatřit ji i celé dílo můžete v Krkonošském muzeu v Jilemnici. Do těchto pověstných jesliček se samozřejmě dostala z vánočních koled a písní, jichž je výše uvedená příkladem.

Figurka žežulky (a jiných ptáků) se také prý v dávných časech nacházela v lipové skříni, v níž hospodář přechovával Pravítko i jiné pohanské předměty a bůžky, a byla připomínána při oslavách Velikonoc, aspoň tak zmiňuje Václav Krolmus, jedním dechem dodává, že těmto zástupcům bohů (míněno pohanských) obětovalo se jídlo.

Kukačka bývala i přezdívkou pro starou dámu, pověstnou v okolí svými léčitelskými schopnostmi a znalostmi, již lidé po straně jinak říkali čarodějnice.

Ne vždy a všude ovšem mívala charakter ctný, či následováníhodný, ostatně už snášení vlastních vajíček do cizích hnízd ji dostalo do řečí, myšleno doslova. Jihoslované jí prisuzovali zbabělost a jejím jménem pak označovali lidi takové povahy. Zdálo by se, že jsme narazili na jistý kámen úrazu – jedním slovem oslavujeme, druhým opovrhujeme. Rozpor v tom ale není. Rozlišujme, jak se to dělalo vždy, mezi osobou a institucí; coby první byla kukačka prostě kukačka, jako představitelka úřadu, jež bylo třeba ctít, o její soukromé osobě si ovšem můžeme myslet své.

7 I zmiňovaná křepelka je tažný pták, jediný z našich bažantovitých, kteří jinak přes zimu zůstávají

Byla jako pošťák, nosící důchod, nebo servírka roznášející v horkém odpoledni pivo; třebaš se listonoš s oblibou zdrží u nějaké paní ve vedlejší ulici, a slečna začíná obsluhovat z druhé strany hospody a vy musíte čekat, stejně nevyпустíte jezevčíka, ani se vysušení neodploužíte domů.

Čekávalo se dříve dychtivě na její přilet z jižního exilu; ačkoliv nebyla jediným poslem nadcházejícího jara (na němž byli venkované existenčně závislí), rozhodně byla hlasatelem, jehož signál každý rozpoznal. Navíc se objevovala v době, kdy už bylo jisté, že zimní období definitivně skončilo, a kdy se stabilizovalo počasí, jehož výkyvy zvláště starším a nemocným lidem mohou činit problémy. I proto kukáním ohlášené definitivní jaro, jinak začátek nového roku, také svádělo k jistému životnímu bilancování, stejně jako dnes lidé na Silvestra probírají právě minulých tři sta šedesát pět dnů a dávají si předsevzetí do dalšího cyklu – i to kukaččin hlas oznamoval. Byla ovšem jen poslem, a poslu se nedalo mít za zlé, když přinesl špatné zprávy.

Důležité bylo, že je přinesl.

Kukačka mohla dokonce i podvádět a dělat si z tazatelů legraci, a nikdo se neodvážil nic namítat, bylo to nejen neslušné, ale i zapovězené. Lidé ptačí předpověď, o níž bude řeč dále, nikdy nekritizovali. Teprve v polovině devatenáctého století, kdy za své vzala nejen stará, dávno odmítnutá víra, někteří mladí, poté, co jejich věštba vyzněla nepříznivě, ptáku nevybíravými slovy vynadali.

Dalo by se říci – hle, člověk moderní přišel na svět.

Nejen u Slovanů byla kukačka důležitým ptákem. Stejnou roli hrála i u jiných národů, evropské pověry jsou – jak uvidíme – v podstatě totožné, ať už jde o Čechy, Švédy, či Němce.

Značnou víru v její zjevení ukázal podle legend i takový langobarský král Hildeprant, který se po smrti svého strýce Liutpranda ujal

v roce 744 vlády, aby byl ještě téhož roku svržen z trůnu a zemřel. Tolik strohá historická fakta; pověst však přidává ještě historku o tom, že tento král, zvaný též *Zbytečný*, se vzdal koruny, když mu kolem hlavy zakroužila kukačka. Signál to prý byl jasný a očitelný... Podobně, jak uvádějí Erben i Krolmus, poté, co zaslechl charakteristické ptačí lkaní, vzdal předem bitvu proti Polákům i kozácký ataman Stecko Kukuruz.

V litevské písni zpívá se o třech kukačkách nad mužem, který spadl z koně a zemřel. Nikdo si ho nevšiml, až v noci přiletěli tři zmínění ptáci a žalostně zpívali.

*...Gedna kukala
Na konci nohau mých,
Druhá při hlawě.*

*Ta pak třetí
Pstrá kukačka
Při samém srdci*

*Žena při nohách,
Sestra při hlawě,
Matka při srdci...⁸*

Až příliš to připomíná Trojjedinou bohyni v jejích běžných podobách, na východě Pobaltí byla ovšem kukačka ptákem opravdu váženým. A jak se dozvíme dále, tak (stejně jako i v našich končinách) také tvorem angažovaným v kalendářním cyklu. Patřila bohyni plodnosti Laimě, nejvyššímu božstvu, které původně mělo podobu kukačky, zatímco jeho průvodkyně Laimé (Štěstí, bohyně Laima a Laimé se občas pletou, tak pozor na to) a Dalia (Osud) bývaly kachnami či labutěmi. Jisté pozůstatky ptačího vzhledu si Laima ponechala i poté, co ji pohanští věřící dali antropomorfní tvar.

Kukačka v litevských pověstech zůstala ptákem váženým, ohlašujícím důležité život-

⁸ W.S. Sumlork (= Václav Krolmus): Staročeské pověsti, zpěvy, hry, slavnosti, obyčeje a nápěvy, část I, Praha 1845, strana 84

ní mezníky, jako jsou porod, svatba, či smrt, a dohlížející na člověka jako anděl strážný.

V řeckých mýtech přísluší náš pták Héře, ačkoliv v příběhu, který ji zmiňuje, vzal na sebe jeho podobu Zeus. Ten, když porazil otce Krona a rozdělil se s bratry o vládu, začal se dvořit své sestře Héře, tehdy žijící v krétském Knóssu, případně – tahle verze se nám líbí víc – na hoře Thornaku, jíž se dnes říká Kukaččí. Héra ovšem vítěze nad krutým otcem odmítala, ačkoliv ji vysvobodil z Kronova žaludku⁹. Nedala na předvádění svalů či moci, a její nápadník uspěl teprve, když se proměnil v unavenou pocuchanou kukačku, jíž bylo Héře líto a kterou přivinula k hrudi. Zeus se v tu chvíli vrátil k boží podobě a své vyvolené se zmocnil.

Dalo by se snad poznamenat, že ptačí formu zvolil náhodně, nebo zdědil ze starších a cizozemských příběhů – jak se kupříkladu píše v indické Rámajáně, sváděl v podobě kukačky Indra královnu apsaras Rambhu – ale přece jen tu jsou jisté náznaky toho, že až tak náhodné převtělení to nebylo.

Je zřejmé, že božská manželka Héra a všechno to vyprávění o tom, jak ji Zeus dobýval, jsou ozvěnou historické změny; matriarchát se svou Velkou bohyní byl dobyt a přemožen patriarchálními národy. K podobným náhradám docházelo na mnoha místech světa, prakticky všude a prakticky mnohokrát. Původním bohům (nebo bohyním) pak bývaly přiděleny nižší funkce, nabídnuta práce v jiném oboru, mnohdy skončili jako démoni. Pokud jde o inkriminované nahrazení Héry Diem, čili matriarchátu patriarchátem, zůstalo ženským, ať už bohyním, kněžkám, či později

čarodějnicím, včetně léčitelek, několik důležitých resortů až do dob třeslutě moderních. Kupříkladu vítr, o němž se ještě před několika sty lety vědělo, že ho způsobují čarodějnice; ty anglické obchodnějšího ducha ho občas prodávaly námořníkům.

V případě Héry šlo nejen o vítr. Jedna z funkcí, v níž měla zcela volnou ruku, bylo obdarovávání lidí věšteckým darem. Nevím, zda i prastarí Řekové naslouchali charakteristickému hlasu a vyvozovali z něho závěry, takže ono spojení *Velká bohyně – věštění – kukačka* je spíše jen hříčkou, nicméně nás konečně dostává do čtenáři povědomých vod.

Jak dobře známo, oznamuje kukačka jednoduchý stav věcí nadcházejících.

A předpovídám budoucnosti se teď podíváme na zobáček.

⁹ Stručné připomenutí toho, co předcházelo: když si Kronos, který se na nejvyšší trůn dostal sesazením svého otce Úrana, uvědomil, že může dopadnout stejně, rozhodl se pragmaticky všechny své děti sníst. Polykal je, jak přicházely na svět, posledního, Dia, ale matka Rheia včas poslala do bezpečí a předložila manželovi kámen. Zeus, vychovaný v exilu pak mohl později otci vyhlásit válku, jejíž horká fáze začala tím, že z Kronova žaludku osvobodil všech pět sourozenců. Živých, neboť to byli bohové.

Věštírna pod oblaky

Dnes nejnámějším a patrně i v minulosti nejběžnějším úkolem bylo oznamování zbývajících času. Zvuk kukaččina hlasu, poprvé zjara zaslechnutý, se stával informací o počtu let, které zbývají do zasnoubení, kolik dětí se narodí, jak dlouho ještě bude tazatel živ. Neozvala-li se vůbec, znamenalo to pro dotyčného blízkou smrt. Podle Krolmuse v dřívějších dobách se po takovémto výsledku lidé opravdu nechávali zaopatřit a vypořádávali věci. Ba říkávalo se na podzim, když někdo těžce onemocněl: ten už kukačku neuslyší, ten se jejího kukání nedočká.

Záleželo tedy na věku a stavu naslouchajícího. A na jeho tužbách. Kukačka předpovídala i události ekonomické, politické, odpovídala prostě na dotazy. Ne jenom v České kotlině; dotazy na odpočet do manželství či smrti, pokládali všichni Evropané.

Kukačka samozřejmě neměla v těchto jednoduchých, ale přesto pro člověka důležitých předpovědích výhradní úlohu. O Vánocích kupříkladu lidé házeli obětiny do studní, pokládali příslušné otázky a naslouchali – odkud se ozval zvuk, v tu stranu se dívka provdala, uslyšel-li starý tazatel zvony, či štěkot psa, věděl, že přichází jeho čas.

Lidé kukání nevyužívali pouze když ho zaslechli, pták býval za účelem předpovědi aktivně vyhledáván.

Mladým mužům předpovídala kukačka z dubu, dívkám z lípy; tato jednoduchá věta v sobě může skrývat mnohastránkový výklad, k němuž se autor necítí povolán. Jen upozorní na fakt, že dub býval u Indoevropanů obvykle stromem často nejvyššího, vždy však hrom a blesky ovládajícího boha. Zeus, Thor, Perun... A dubové háje v Čechách bývaly, podle obrozeneckých nadšenců, pozůstatky pohanských, právě Perunovi zasvěcených božišť. Ať už z té, či jiné příčiny (později samozřejmě šťastně zapomenuté, tradice nemusí dávat smysl, musí být jen dodržována) se

proto někdy mladíci na jaře usadili v dubovém mlází a čekali, zda se kukačka objeví. Takto, ptákem neviděni, ale pozorující, naslouchali odpovědi na otázku: Kdy se ožením?

Opačnému pohlaví (na stejný dotaz: kdy půjdu pod čepec) se dostávalo věštby od kukaček z lip, či jabloní v sadech. Naznačuje to, že lípa kdysi bývala zasvěcena některé bohyni, ne sice Ladě (Koladě, jak ji nazývá Krolmus), neboť tato dáma je potvrzena toliko z folklórních záznamů¹⁰, ale rozhodně paní opravdu vysokého, ne-li nejvyššího postavení. Uctívání lip je u Slovanů bezpečně doloženo z pohanských dob, stejně jako fakt, že se tento strom stal později součástí mariánského kultu. Lípa byla kukačce (a bohyni Laimě, jíž v těch končinách symbolizuje) přisuzována kupříkladu i v Litvě.

Pokud v případě dotazu staršího člověka pták nekukl, bylo to zlé, neboť to znamenalo brzkou smrt, žádná odezva u mladé slečny byla naopak obvykle vítána, protože se dala vyložit jednoznačně: už letos.

(Dala by se jistě vybudovat odvážná hypotéza, zahrnující jabloně – jablka coby symbol smrti a posmrtného života – spolu s Troj-jedinou Měsíční bohyní, podléhající kalendářnímu cyklu, ale tímto směrem se pouštět raději nebudeme).

Odpověď na otázku *Kdy se provdá*, stejně jako zjištění konkrétního budoucího manžela poskytovala také, mimo jiné, v některých místech (jsou připomínány Jindřichohradecko a Krkonoše) i praktika, kdy v noci na prvního března o půlnoci, vstala dívka z postele, učínila tři kroky pozpátku a po odříkání veršů:

*Březne, březne, březne
pověz ty mi věrně
O kom se mi bude zdát
Mám-li se tento rok vdát*

¹⁰ Hypotetický Lada mohl také být válečným bohem Poláků, viz: N. a P. Profantovi: Encyklopedie slovanských bohů a mýtů, 2000

se vrátila dalšími třemi kroky pozadu zpět na lůžko. Verše *modus operandi* předpovědi prozrazují.¹¹ Na jaře pak – potvrzeno na Křivoklátsku a v okolí – nechávali si mladé páry rozhodnutí a touhu vstoupit do svazku manželského potvrzovat žlunou¹². Nebývala tedy kukačka výhradním majitelem věštecké licence, jen jednou, byť ne nepodstatnou volbou.

Švédské dívky, stejně zvědavé jako všechny ostatní, mívaly pojistku pro případ kdy kukačka zakukala více než desetkrát – nebraly předpověď jako závaznou, pták se podle nich zbláznil (byl začarován). Jak by ne, více než desetiletá vyhlídka na čekání na manžela by mohla stejný duševní stav zajistit i klientce.

Na západě Skotska se nepočítalo, jen doporučovalo zout levou botu, stáhnout ponožku a podívat se, zda na chodidle není nějaký vlas. Byl-li, ukazovala jeho barva na barvu vlasů budoucího ženicha. Nebyl-li, poznala dívka, že stráví další rok sama.

Mladé ženy ve stavu manželském, či oficiálně předmanželském zajímalo, kolik povijí potomků, i to se dalo jednoduše zjistit z počtu kukání.

Sedláci, jež měli pochopitelný zájem především na stavu úrody, obdrželi správné odpovědi na polích či ve skalách (podle buditelské teorie tedy v místech, zasvěcených Svantovítovi, božstvu plodnosti). V tomto případě kukačka odpovídala nejen prostým Dobrá/špatná, ale, podle některých, dokázala odkukat i budoucí cenu obilí. To už se dostáváme k přízemní praxi, jež praktická v podstatě vůbec není, totiž mnohdy až zoufalé a přeháněné důvěře.

Na Bělohradsku, Bydžovsku a u Hradce Králové se tímto způsobem vyptávali na čísla do loterie – existovalo ovšem i sofistikovanější řešení, pavouk křížák, zavřený do

11 W.S. Sumlork: Staročeské powěsti, zpěvy, hry, slavnosti, obyčeje a nápěvy, část II, Praha 1847

12 Pro stejné znalce příroda, jako je autor: **Žluna** zelená (*Picus viridis*) je datlovitý pták, dle názvu s peřím v barvě zelené, zatímco **Žluva** hajní (*Oriolus oriolus*) je žlutá a patří do vlastní čeledi.

sklenice spolu s papírky s čísly, která losoval – prý jeden poctivý soused od Bydžova na takto označená čísla i vyhrál. Obávám se ale, že by byla tažena i kdyby je odřehal kuň.

Vedle bezmezné víry v ptačí předpověď lze ale také najít zmínky opačné, kupříkladu píseň, v níž se kukačka lidské důvěře diví:

... *Mnozj i tu powěru magj
Žeť počet mých kuků čjtaj
Hodlagje, toli žjti roků,
Kolik gá tluču při mém skoku;
Kuku, kuku, kuku!*

*Toť gsau zagisté welké bludy,
Panugj pak předce we wsech wšudy,
Žeť sprostj lidé w srdci muků
Si sami dělagj z těch mých kuků;
Kuku, kuku, kuku!¹³*

Autor, který shrnul do několika slok v podstatě všechny základní pověry a zvyky (včetně zmínky o kukačce hodinové), připomíná též, že u dětí a mládeže je naivní víra přínosná, neboť vychovává.

Důvěřivost v kukačku hezky ilustruje dětská hra, respektive praktika, kdy se na jaře jedno po druhém, když ptáka zaslechly, vyptávaly: „Kolik je mi let?“, přičemž správný počet ohodnotily poklonou: „To jsi hodná, kukačko,“ zatímco chybnou odpověď komentovaly: „Neuhodla!“ Ve vsi pak ovšem všechny jásavě všem ohlašovaly, že jim pták počítal.

Jak vidět, ne všechny dotazy nebo pozorování se zabývaly prostým počtem. A někdy – jak už bylo naznačeno – ani počet nestačil, důležité bylo také místo, nebo směr.

Na Plzeňsku a okolo Klatov nepočítali lidé zvuky, jako se spíš snažili zjistit, kterým směrem je kukačka obrácená. Hleděla-li na východ, znamenala její věštba štěstí či zisk, když ovšem kukala směrem západním, bylo zle a měla přijít smůla, nemoci, či neúroda.

13 W.S. Sumlork: Staročeské powěsti, zpěvy, hry, slavnosti, obyčeje a nápěvy, část II, Praha 1847, strana 22

Podobně ve Švédsku naslouchali směru odkud se kukání ozývalo; sever byl nejhorší volbou, protože je to špatná strana, západ či východ znamenaly naopak štěstí. Srbové pro změnu čekali smůlu, když se kukání ozývalo ze stromů bez listí, zatímco kukačka, hlásící se ze zeleného lesa věštila dobře. V západní Anglii, v Devonu, přinášel štěstí zpěv ptáka zprava, jeho opak pak kukání zleva.

Předvídaní budoucího bylo, jak vidět, nejběžnější a nejvyužívanější individuální službou, již kukačka poskytovala. Ne jedinou: vedle ní (a v úzké návaznosti na ni) plnila závažné úkoly i v dalším oboru.

Své pevné místo a úlohu měla při přivolávání jara, a tedy v kalendářním cyklu.

Jaro je tu

Přivolávání jara, které našťestí nemusela kukačka obstarávat sama, bylo velmi důležitou funkcí. Nebývala to jen výměna ročního období, byl to nový začátek, nástup nového života po předchozí smrti. Nebylo nezvyklé – jako například ve starém Římě, že se zimní měsíce vůbec nepočítaly; leden a únor, které byly později připojeny na konec římského kalendáře dnes způsobují onen nesoulad mezi jmény a pořadovými čísly měsíců (aspoň v jazycích, které si číselné pojmenování, například *october* = osmý měsíc = říjen, *nechaly*). A nebyli to pouze rolníci, kdo kalendářnímu cyklu podléhal, v zimě se nedalo ani pást, ani lovit. Před technickou revolucí, která mimo jiné přinesla nejedovaté a nečadivé osvětlení, ani nic vyrábět.

Zima byla světem, jemuž vládla smrt a kdy lidé seděli doma a přemýšleli, zda se dočkají jejího konce. Ne nadarmo se na konci října dodnes slaví a slavily svátky jako je keltský *Samhain*, nebo křesťanské (katolické, katolicismem ovlivněné) *Dušičky*, či mexický svátek *Día de Muertos*, spojené se záhrobím a kultem předků. Nastávalo totiž období, kdy nebylo těžké se k předkům připojit. Období krátkého dne a nepříjemného počasí, vzbuzující dojem, že Slunce odešlo navždy.

Proto byl příchod jara tolik očekáván, a proto ho ohlašovalo a přivolávalo tolik opeřenců. Ke svému úkolu přišli samozřejmě díky svým biologickým zvykům, jež je nutí k návratu ze zimovišť.

Kukačka nepatřila k prvním zvěstovatelům změny k lepšímu, stejně jako rorýsi se dostavuje na místo činu až v polovině dubna. I to má svůj význam, její kukání totiž, jak už jsme si pověděli v jedné předchozí kapitole, potvrzuje definitivní vítězství jara nad zimou a života nad smrtí. Dříve než ona se objevují čápi, špačci, či čejky – o těch se soudilo, že pokud přiletí ve velkém množství, nastávající rok proprší a úroda nebude valná.

Také vlaštovky přilétaly a oznamovaly nástup nového života – *jedna ovšem jaro nedělá*, jak praví přísloví. Nejen české, ačkoliv kupříkladu to anglické někdy hovoří o létě. Připomenutí toho, že první navrátilce z jihu ještě automaticky neznamená, že kožichy půjdou v naftalínové společnosti do skříně, pochází od řeckého filozofa Aristotela, který je použil coby paralelu. K nám teď hovoří jazykem přímým, oznamujícím, že v čase přiletu vlaštovek se ještě může počasí radikálně změnit a vrátit k nechtěnému chladu.

Kukačka tedy přicházela víceméně k hotovému, její ohlášení už bylo definitivní a málokdy se mýlilo.

Podle starých Čechů se neozvala dříve, než vypila ptačí vejce (to jistě souvisí s pozorovaným hnízdním parazitismem), dokud se nenažrala zeleného ovsa, nebo obojí. Vzato z botanického a meteorologického pohledu je to tak trochu sázka na jistotu, neboť očekávané počasí už nastalo, obilí už vyrazilo, ptáci založili hnízda a nesou, a Zima je definitivně pryč.

Zle bylo, pokud se neozvala.

Pokud nebylo kukačku slyšet do svatého Jana, tedy do 24. června, usoudilo se, že úroda nebude velká a tudíž ceny porostou; v tomto případě ale nešlo ani tak o předpověď, jako o zhodnocení situace. Existuje celá řada pranostik, týkajících se kukačky a zmíněného dne:

O Janu-li kukačka kuká, pěkný čas sobě vykuká.

Nekuká-li kukačka před svatým Janem, bude neúrodný rok.

Kuká-li žežulka o svatém Janě, bude drahota.

Kukačka po svatém Janu za kolik dní kuká, za tolik grošů žito bude.

Po svatém Janu Křtiteli žežulka kuká, za kolik zlatých bude korec žita.

Po svatém Janu kukačka věští, málo že můžeme čekat štěstí.

Čím déle žežulka po Janu zpívá, tím dražší žito na trhu bývá.

*Po svatém Janu, za čtyři neděle kukačka se od nás odebere.*¹⁴

Protože pranostiky bývaly založeny na interpretaci dlouhodobých pozorování, mívaly coby předpovědi jistou míru úspěšnosti (slovo pranostika ostatně vychází z latinského *prognosis*, předpověď). V tomto případě podle všeho ukazují na prodlouženou zimu, respektive počasí, které kromě zabránění kukačce v pářících rituálech, se samozřejmě podepisuje i na kvalitě a kvantitě úrody.

S jarem je pak spojeno i kukání podzimní. Neboť když vidí kukačka, jak se začínají svážit první mandele obilí¹⁵, radostně zazpívá; její úkol přivést jaro byl beze zbytku splněn, naplněn a dospěl očekávaného vrcholu. A ona teď už může v klidu odletět.

Podle skotské víry může kukačka putovat mezi světy živých a mrtvých, i to je ukázka jejího spojení s kalendářním cyklem, nejde totiž jen o náboženský koncept a nadpřirozenou geografii, ale i o běh času, v němž říše mrtvých, jak už jsme si řekli, přebírala vládu v zimních měsících.

V Anglii se Kukaččí den – *Cuckoo Day* – se coby příchod kukačky a s ní i jara držel porůznu: zatímco v Sussexu to bylo čtrnáctého a v Hampshiru a Northamptonshiru o den později, ve Worcestershiru až dvacátého. Pokaždé ovšem šlo o místní svátek, slavnost vítání jara, na níž podle starého zvyku občas starší dámy vypouštěly kukačku z košíku či zástěry. V devatenáctém století pak především horníci ze Shropshiru v den,

kdy pták prvně zakukal, slavili *Wetting of Cuckoo*, Smáčení kukačky, kdy – jak už název prozrazuje – zalévali svá hrdla pivem na počest navrátilce z teplých krajů. Zvyk vyvalit soudek pěnivého moku do lesíka, z něhož se ozvala, a tam se mu slavnostně podívat na dno vydržel leckde až do dvacátého století. Podobně se slavilo i ve Skotsku, tamní Kukaččí den zmíníme později. A ze stejného soudku, jen bez ptačího patrona či záminky, jsou i slavnosti tuzemské. Kupříkladu taková Fidlovačka, o jejímž původu se už v devatenáctém století tradovalo mnoho teorií (jak my je známe z pohádek, jsou ševci, kteří tento jarní festival původně slavili, náтуры filozofující a hádavé).

Za koloběh roku odpovídala kukačka i v Pobaltí. Litevský květen – *Gegužė* – po ní (*Gegutė*) dostal jméno; služba dohledu nad rokem pak začínala kukačce na jaře, kdy oznamovala začátek pořádku, nastupujícího vládu po zimním chaosu.

V Makedonii pro změnu uličníci kukáním trápili uhlíře, neboť i do této hornaté země kukačka přiváděla jaro. Tedy roční období, které výrobci dřevěného uhlí neměli v lásce.

Jaro potřebují i na jižní polokouli, třeba na Novém Zélandu. Ačkoliv kukačku obecnou v těch končinách nemají k dispozici, jde o ptáka naší hemisféry, i v maorském folklóru ohlašuje toužebně očekávané roční období příslušník stejné čeledi, jen jiného rodu, nejmenší z kukaček, *wharauoa*, čili kukačka nádherná (*Chrysococcyx lucidus*). A tamním příslovím, hovořícím o tom, že kukaččin křik ohlašuje jaro, tuto kapitolku zakončíme:

*Ka tangi te wharauoa, ko nga karere
a Mahuru.*

14 24. červen – Pranostiky. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/24._%C4%8Derven

15 Mandel je číslo 15, po patnácti snopech pak bývalo sklizené obilí na poli skládáno a především počítáno a evidováno. Obilné panáky (sloužící k dosychání klasů) mohly – a mívaly počet snopů i menší

A co tu máme dál?

Jak už víme, ne všechno, co kukačka ohlašovala, se týkalo manipulace s koloběhem roku nebo jednoduchého výčtu časových či kusových jednotek. Mnohé další pověry a pověsti se sice těchto témat dotýkaly, stejně jako vycházely z kukačky – božího vtělení, či zástupce, v kontextu tohoto vyprávění ale zasluhují vlastní kapitolku, neboť představují vliv kukačky na další lidské činnosti.

Většina již zmíněných předpovědí vycházela ze zaslechnutého prvního jarního kukání. Ne všechny. V úspěch své žádosti, či poctivé práce, za níž toho dne vyrážel, mohl také věřit člověk, zaslechl-li ptáka poté, co ráno vykročil z domu pravou nohou a nic nezapomněl, pro nic se tedy nemusel vracet. Byla ovšem zdůrazňována počestnost nadcházejícího jednání a poctivost. Člověk povahy a konání nenásledováníhodného obdržel v takovém případě memento, jež ho varovalo před špatným koncem. Proto se po zakukání pověřivější zloděj či lupič raději vzdal plánu a vrátil se domů. Stejně tak pasácci, pasoucí svěřená zvířata na cizím, nebo dívky, tamtéž žnoucí, se po charakteristickém ptačím signálu raději rychle vzdálili, protože věřili, že kukačka letí ohlásit polní pých příslušnému hospodáři.

Někde se ale poté, co urychleně opustili místo činu, létajícího hlídače zeptali:

*Má milá Kukačko
Kde to máš
Ukaž to¹⁶*

aby jim směrem letu prozradila kudy se dát a na jakém místě mohou v exploataci cizích zdrojů pokračovat beze strachu z prozrazení.

Zvířecí říše ovšem neposílala jako hlídače a špatné znamení jen kukačku. Zatímco lidem dobré vůle potvrzovali úspěch, pro zloděje na cestě do práce bylo stejně fatalistické, spatřil-

li a zaslechl vránu či poštolku. Nebo zajíce, který mu přeběhl přes cestu; zaječí předpověď ale byla špatná vždycky, bez ohledu na povahu a záměry člověka. Příběhlo-li kupříkladu toto zvířátko v létě do vsi, čekali pak lidé v hrůze, že ho bude následovat neštěstí, najmě požár.

Někdy (a někde), když kukačku a stejně tak i sojku lidé spatřili v letu, následovali ji, aby jim přinesla štěstí. Původně se sledováním dráhy pozorovatel dobral hmatatelného zisku: kukačka totiž mohla mířit k hnízdu divokých lesních včel a tedy k medu. Sojčí přínos byl méně materialistický, věřilo se, že ve svém hnízdě ukrývá sojčí kamínek, jehož pomocí může člověk najít i dobře ukryté a neviditelné poklady¹⁷. Aby sojka dobře schovaný kamínek vytáhla, muselo se beze slova vylézt k jejímu hnízdu, to i s vejci, či mladými zavázat do neposkvrněného bílého šátku, položit pod strom a čekat, až pták přiletí a pomocí kamínku se bude snažit rodinu vysvobodit... Ze sojčí pověry a kukaččího pozorování později zůstalo právě jen pobíhání za letícím ptákem v očekávání hypotetického štěstí.

Budeme-li důvěřovat i nepatrným zmínkám, pak uměla kukačka předávat i zprávy nevítané; v krátkém popěvku kupříkladu oznamuje nevěru, jak zaznamenává Krolmus:

*Žežhulička kuká,
Srdce we mne puká:
Že moge Bětuška
Giného si šuká*

Předpověď, omezující se na prosté Štěstí/Smůla, vychází na britských Vnějších Hebridách z jednoduché výchozí pozice: Pokud ve chvíli, kdy kukačka zakuká, má člověk hlad, potom bude mít smůlu. Pokud je zrovna

¹⁶ W.S. Sumlork: Staročeské powěsti, zpěwy, hry, slawnosti, obyčege a nápěwy, část I, Praha 1845

¹⁷ Podobný kamínek vlastní i čížek, který ho používá, aby zneviditelnil své hnízdo; analogicky pak jeho po násilném převodu vlastnictví na člověka může se nový majitel stát neviditelným.

po jídle, pak naopak štěstí. Podobně determinované je první kukání, které si někdy vykládali Čechové takto: měl-li člověk v kapse peníze, znamenalo, že následující sezóna bude finančně štedrá; ozvala-li se však kukačka, když bylo v kapsách prázdno, pak tento stav potvrzovala. Stejného mínění (či zkušeností) byli i v anglickém Devonu, jen tvrdili, že se pták za tímto účelem musí ozvat právě 14. dubna. Ten den býval jinak považován za jeden z těch nedobrych, a dodávalo se tedy, že posluchač musí stát na měkkém, stáli by na tvrdém, měl by smůlu. Zaslouchnout kukačku po posledním červnu pak bylo vždy špatné.

Ve Walesu se považovalo za nešťastné slyšet kukačku před pátým dubnem, zatímco ten, kdo ji poprvé uslyšel osmadvacátého toho měsíce, měl celý rok zajištěný. Norským dívkám přinášelo smůlu, když slyšely kukání před snídaní.

Obdiv a důvěra v ptáka takového zaměření šla u některých lidí (u nichž se používá přídatné jméno *prostí* s onou pejorativní konotací) někdy daleko. Takoví pak udiveně a obdivně naslouchali, jak kukačka, pasoucí se z nedostatku rašícího ovsa na zeleném ječmeni, komentuje tuto náhražku opovržlivě: „Patoky, patoky.“ Není ovšem nic zvláštního, když tvor, obdařený chuťovými buňkami a tisíci let vývoje specializovaným trávicím systémem rozlišuje mezi různými zdroji, zvláštní by snad mohlo být naopak to, že tvor s mozkiem, schopným vyšších funkcí, je na jednu stranu schopen přiznat jistou dávku inteligence i zvířatům a zároveň ho takové chování udivuje. Ale člověčí mysl je postavena na srovnávání známého a vymanit se z antropomorfních představ o živočišné říši jsme se nedokázali dodnes.

Důležité bývalo chování kukačky, jež přilétla na dvůr. Sotva ji hospodyně spatřila, hned se vrhla do komory pro jáhly nebo po-

dobné zobání a nasypala je na práh. Čekala pak, zda si pták obětiny všimne.

Přistál-li a dal se do jídla, znamenalo to, že drůbež ve dvoře je v ohrožení života jestřáby i jinými škůdci. Pokud si ale předloženého zrní nevšiml, mohla si paní domu oddechnout, slepičky a kachničky, jakož i ostatní byly v bezpečí.

Byli však i svědci (jejichž svědectví ovšem pocházelo z druhé ruky, jak už to chodí), kteří tvrdili, že kukačka sama kuřata odnáší. Tyto záznamy jsou součástí už uvedené teorie, podle níž existují nejprve pouze samičky kukačky, které vypíjejí vejce cizím ptákům a podstrkávají namísto nich svoje. Ty se pak po několika letech promění v ostříže, tedy samce, který se živí právě kradenými kuřátky.

V domácnosti plnila neúnavná kukačka v dobách předelektronických i úlohu chůvičky. Když šestinedělka neslyšela, že její dítě pláče, ozvalo se kukání, které ji na to a zároveň na fakt, že se v příslušném čase po porodu nemá starat o nic jiného, než o mimino, upozornilo.

Nevítaným hostem ovšem byla, stejně jako vrána a straka, v létě v zahradě. Usuzovalo se z toho, že některá z dívek v domě přijde do jiného stavu; všichni tři zmínění ptáci totiž – nejen obligátní vrána – nosívaly děti. Proto takového návštěvníka slečny hnaly koštětem pryč.

Venkované v německém Vestfálsku věděli, že když při prvním zakukání lehnou do trávy a budou se převalovat, zbaví se tím na rok housera, čili ischiasu.

V Litvě symbolizuje kukačka ženu, trpící ztrátou někoho blízkého – jak už víme, vypráví tamní pověst o původu kukačky z matky tři zabitých synů. Litevci si totiž kukaččí zpěv vykládají jako vzdychání či lkaní, což se odráží i v jejich příslovích a rčeních.

Jen tehdy porozumíš kukaččinu zpěvu, když poznáš bolest, říkají. Ale také: *Ani d'ábel, ani kukačka,* protože pro své běžné zvyky podstrkávat své vlastní děti cizím a nekrmit je,

bývá považována za tvora nenásledování-hodného. Jak už bylo řečeno, forma a obsah se v případě našeho ptáka často míjejí.

Kromě již zmíněného spojení s někdejší mocnou bohyní Laimé a dohledu nad kalendářem slouží také kukačka v této pobaltské zemi i jako lesní průvodce: chrání v něm sirotky a i jiným lidem prozrazuje léčky.¹⁸

I Makedonci znají obě stránky ptačí pověsti. *Osamělý jako kukačka*, zní jedno z jejich úsloví. *Utratil za kukačku za co by dostal slavíka*, prohlašují o někom kdo prodělal velké peníze.

Mordvinci, malý národ, hovořící ugrofinským jazykem a žijící v Rusku, převážně v republice Mordvinsko, si vyprávěli legendu o tom, že kukačka byla kdysi vybrána jako vhodný kandidát na domestikaci, když slíbila nejvyšší mordvinské bohyni Ange Patiai, že bude každý den snášet jedno vejce. To ale nedodržela, za což byla vyhnána do lesa a bohyně jí zakázala stavět hnízdo, přikázala hnízdní parazitismus a jako memento učinila všechna kukaččí vejce kropenatá.

Skotskému Aprílu se říká Kukaččí den (*Gowk's Day*) a původně se držel třináctého dubna, ne prvního. Byl to den, kdy kukačky začínají podle lidového pozorování kukat, což – jak už známe z folklóru jižněji ubytovaných Angličanů, posloužilo jako záminka k vyhlášení svátku. Zmíněné slovo *gowk* je skotským pojmenováním našeho ptáka, které vychází ze skandinávského *gaukr*, původní anglosaské pak znělo *gouk*. V keltské skotské gaelštině se jí říká *cuthag*, dnešní *cuckoo* přišlo na ostrovy spolu s Normany a s francouzštinou v roce 1066, ať v tom máme trochu jasno. Titul *Gowk stane* (Kukaččí kameny) dostaly také výrazné balvany, ať už původně lidského (menhiry) nebo přírodního původu.

Stejně slovo se pak používalo a v angličtině dodnes používá jak pro označení ptáka, tak

i člověka slabšího ducha (jehož bylo lehké vyvést aprílem) či nevyrovnané povahy – podobně jako u předpovídání, respektive odpočítávání času se i tady objevují univerzální atributy.

Kukačka může cestovat mezi světem živých a mrtvých, věřilo se, a duše mrtvých vábí její hlas. S jarem ji na severu Británie a v Irsku spojuje i termín *Gowk Storm*, označující krátké bouře, které propukají na jaře a stejně jako přilet kukačky ho ohlašují.

V Dartmooru, bažinatém kraji v západoanglickém Devonu, se pro zajištění celoročního štěstí musí naslouchač při prvním jarním zakukání třikrát zatočit v kruhu. I tady naleznete Kukaččí kámen (*Cuckoo Rock*). Nachází se na severním svahu Deancombe Valley a jedna z pověstí o jeho vzniku vypráví o pixiích, skřítcích západoanglického folklóru, kteří Kukaččí kámen vztyčili na místě, kde se za měsíčního svitu scházejí a tančí. Jiná tradice ovšem zmiňuje to místo jako první, na němž lze na jaře poprvé uslyšet kukačku.

První kukaččina píseň v tomto kraji dokázala člověka zbavit „*lenivého ducha*“, bylo ovšem zapotřebí při ní vylézt na nejbližší bránu a sednout si na ni; kdo to neudělal, toho po zbytek roku postihovala slabost a nechuť k práci. Bývalo také kukačkám dáváno za vinu vyblednutí modře zbarvené látky, tvrdilo se, že ptáci tuhle barvu kradou. A na řece Teign věřili, že kukaččin hlas láká lososy plout proti proudu.

Kuriózní pověrou bylo zaslechnout první kukání stojíce na pravé noze a sebrat přitom rukou hrst hlíny – ta pak rozprášena před prahem zajistila ochranu před blechami a nevitányými hosty. Někdy se uvádí, že tuto praktiku, v níž prý v Devonu věřili, popsal už Plinius starší v *Naturalis historia*, ale já ji v tamní kapitole o kukačkách nenašel.

Kukačka poletuje i mýty národů vzdálené Sibíře a Mongolska. Jde v tamních pověstech

18 Cuckoo. [online]. [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: <http://symbols.ehibou.com/cuckoo/>

občas o tvora kovového (nebo kovem charakterizovaného).

V invokaci duchů ji (mimo jiné) vyvolává současný mongolský šaman:

„Ó můj duchu, jezdil bych na deseti mongolských kravách, abych tě spatřil. Prosim, ať mě zlatá kukačka dovede k duchovi.“¹⁹

Jakuti znají kukačky *měděné*, které jsou spojovány s podsvětními démony abaasy, a které se v jejich přibězích ozývají na prokletém místě. Jinak je ovšem, stejně jako v případě evropském, kukačka ptákem přivolávacím jaro, a tedy toužebně očekávaným. V původní (mýtické) zemi, odkud Jakuti na sever přišli, prý kukačky zpívají po celý rok. Ráj, z něhož jsme byli vyhnáni, případně nerozumně sami dobrovolně odešli, je ovšem vždy ideální.

Soška kukačky – vedle orla – zdobí také vrchol *serge*, sloupu, sloužícího k přivazování koní hostů. A hlídá: když hrozí nebezpečí, ozve se. Jako posel k nejvyššímu bohu Ürüng Aar Tojonovi alternuje dalšího opeřence, jeřába.

¹⁹ Stern, David: Mistři extáze, in: National Geographic Česko, prosinec 2012

V říši rostlinné

S kukačkou ptákem bývá spojována i kukačka rostlina.

Je to kdysi jedna z našich nejrozšířenějších orchidejí, *Orchis morio*, čili Vstavač kukačka, která dnes ovšem patří mezi velmi ohrožené. Může za to změna půdního složení, vstavač je citlivý na minerály, jež obsahují některá hnojiva.

Triceti centimetrů dorůstající rostlinu s fialovými kvítky nalezneme téměř po celé Evropě, na loukách v podhůří a v pahorkatinách. Zajímavé – pro nás, botanické laiky, je životní cyklus vstavače: z hlíny na světlo neraší na jaře, jak bychom čekali, ale na podzim v září, kdy vytvoří listovou růžici. Přes zimu (pokud tato není opravdu teplá) si pak dá pauzu, na jaře začne z připraveného růst, v květnu rozkvete. V černu dozraje a v červenci odumře; fenologický cyklus (tedy pozorovatelný vývoj) téhle rostliny tedy se svým živočišným jmenovcem nijak nesusouvisí²⁰.

Podle pověry ovšem kukačka rostoucí rozkvétá při prvním jarním zpěvu kukačky létající. A jak už víme z vyprávění o původu, byla – aspoň podle některých teorií – tato květina mezistupněm procesu když Bůh proměnil sestru oplakávající mrtvého bratra nejprve ve vstavač a poté v ptáka.

Tvar hlíz laikům napověděl, že vstavač kukačka je pohlaví mužského, a jeho ženským protějškem je pak příbuzná orchidej, známá jako prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*, jindy *Orchis latifolia*); na podobně homeopatickém základě sezdali lidé také havrana s vránou, analogie prostě nefungují, když je vzdálíme od nás samých.

Kvetoucí kukačku nesmí spatřit slepice, varovalo se Klatovsku. Ne že by se snad mohla otrávit kdyby se jí pokusila sežrat, je to mnohem horší. Tedy z pohledu hospodářství:

kur, který spatří květy tohoto vstavače nebude po celý rok snášet vejce.

Na Britských ostrovech byla s kukačkou spojována jiná květinka – zvonek (*Campanula* po botanicku). Ačkoliv se téhle rostlině lidově říká většinou *Fairy Bells*, *Fairies' Thimbles*, *Dead Men's Bells*, případně *Devil's Bells*, či *Aul Man's Bells* (*Vilí zvonky*, *vilí náprstky*, *zvonky mrtvých*, *d'áblový zvonky* či *Zvonky Starýho chlapa*, což je mimochodem bezpečnostní výraz pro čerta), zní jedno z jejích jmen i *Cuckoo's Hood*, *Kukaččí čepička*, ve Skotsku pak *Gowk's Thummles*, (*Brog na cubhaig* gaelsky). A už podle uvedených titulů je jasné, že má schopnost spojovat svět lidí s těmi nadpřirozenými.

Což kukačka – pták také.

²⁰ Dalo by se snad poznamenat, že rostlina vyraší v době, kdy pták odlétá, ale takové folklórní záznamy neexistují

Vypráví se též...

Kukačky bývají aktéry různých příběhů, ať už v roli hybatelů, či pouhých rekvizit. Při sběru materiálu pro toto povídání uvízly některé z nich v autorových pracovních poznámkách. Byla by škoda je jen tak vyhodit, zvláště pak ty, které ilustrují již zmíněné pověry, či kukaččí pověsti.

Těmi začneme.

V jedné z předchozích kapitol bylo vzpomenu pořekadlo, spojující kukačku s Vánocemi. Jde o valašskou variantu jednoho obvyklého úsloví a jednoho běžného příběhu.

To se kdysi jistý chudý muž zapletl s čertem. Slíbil mu duši a bůhvíco ještě, to už tak bývá, že vzdálenější budoucnost je pro nás často cizí zemí, již nemáme v úmyslu navštívit. Když pak přišel čas splátky, bylo to právě o Vánocích, začal si chud'as zoufat.

Co teď?

Měl možnost se ze závazku vyvléct, jenže to by znamenalo sdělit ďáblu jeho přesný věk. Což je údaj, který ženy a nadpřirozené bytosti nerady prozrazují, takže babo rad'.

Neporadila bába, ale jeden moudrý stařík, který věděl jak na věc: ať se chud'as schová do koruny hrušně a čerta odtud ve skrytu vyhlíží. A až ho spatří, ať zakuká.

Nešťastník se podle rady zachoval. Vylezl na větev, strážil a když se pekelník objevil, přivítal ho hlasitým: Kuku kuku.

„To jsem blázen,“ na to čert, „sedm tisíc sedm set sedmdesát sedm let už jsem na světě, ale kukačku jsem o Vánocích ještě neslyšel.“

A měl to. Chud'as seskočil z hrušky a vyzrazený věk promptně ďáblu oznámil. Druhé straně nezbylo, než přiznat porážku a ztratit se do pekel.²¹

Vypráví se, že kdysi mívala kukačka na hlavě korunku. Právě takovou, jakou se dnes

21 Václavek, Matouš: Valašské pohádky a pověsti, Velké Meziříčí, 1897

pyšní dudek. Není to podoba náhodná, on si ji totiž tenhle pták od kukačky kdysi vypůjčil, když byl pozván jako host na ptačí svatbu. A protože se mu zalíbila, prostě a sprostě si ji nechal. Od té doby ho vyvolává kukačka: „Kluku, kluku!“, a on jí slibuje: „Jdu, jdu, jdu, jdu.“ Ale korunku ještě nevrátil. Až jí vrátí, přestane prý kukačka kukat.²²

Kukačka se stala i rozhodcem vášnivého majetkového sporu.

Rožmitálský Florián Griespek z Griespachu se se svými sousedy neustále dohadoval o hranicích pozemků. Ať už s pány ze Zbiroha, ze Lnářů, či z Blatné. Největší spor měl o lesy s Březnickými. To bylo léta páně 1569 a obě zainteresované strany se do sebe už málem pustily a svedly skutečný boj zbraněmi, nejen ústy, když se na nedaleké jedli usadila kukačka a nepřestala volat: „Pod potok, pod potok,“ dokud si jí znesváření sousedi nevšimli. Na tu radu byl pak coby hranice mezi majetky zvolen potok, který sporným lesem protékal.²³

Jindy, podle historiky z Písecka, posloužila coby startovní výstřel dvěma chlapcům, kteří milovali jednu dívku. Neustále kvůli ní soupeřili, jeden chtěl překonat druhého, až nepřátelství přerostlo v souboj.

Postavili se sto kroků proti sobě na poli, každý v ruce kámen, a dohodli se, že až kukačka potřetí zakuká, oba hodí. A žádný nesmí uhnout, ať se ukáže, kdo je silnější a kdo má přesnější ruku. Ten pak vyhraje.

Kukačka se ozvala poprvé, podruhé, potřetí... kameny vyletěly, a ukázalo se, že přesnou ruku mají oba, a že silnější než člověk je kámen; duelanti se zabili navzájem.

Oba mládence pak pohřbili do jednoho hrobu s jedním křížem, a vysadili u něho dva

22 W.S. Sumlork (= Václav Krolmus): Staročeské powěsti, zpěwy, hry, slawnosti, obyčege a nápěwy, část I, Praha 1845, strana 501

23 Pověsti z lesů rožmitálských, se 4 vyobrazeními, in: Český lid. Praha: F. Šimáček, 1914, roč. 23, strana 440

buky, z nichž pak kukačky lkaly nad zmařenými životy.²⁴ (Nacházíme tu pravděpodobně, podobně jako v už citované litevské písni, kukačku v její prastaré roli božského průvodce a posla mezi světy, v zachovalém českém folkloru takových zmínek ale mnoho není).

Jen v jednom verši a pouze jako časomíru nalezneme našeho opeřence v Písni o Gróttu (*Grottasöngur*), v jedné z Hrdinských písní Poetické Eddy. Tento soubor staré islandské poezie je cenným a jedinečným zdrojem informací o původní germánské mytologii, která v podobě hrdinských a mytologických písní našla poslední útočiště na Islandu.

Čaromocný žernov Grótti dokázal namlít všechno, co se po něm chtělo. Tehdy vládl Dánsku král Fródi a v zemi panoval mír, však také mír, štěstí a zlato po Gróttim král vyžadoval.

Mlýnské kameny byly ovšem tak velké, že jimi nedokázal nikdo pohnout. Fródi si tedy ze státnické návštěvy u svithjódského krále Fjölaira přivedl dvě otrokyně, Fenju a Menju, dívky natolik silné a zdatné, že Gróttiho kameny utáhly. (Aby ne, když ony bývalé bojovnice z rodu skalních skřetů, tedy obrů, samy kdysi dávno tento žernov vyrobily, když si jako malé hrály.) Fródimu se investice do otrokyň nevyplatila, protože dívky mlely a mlely – ne v onom přeneseném významu, ale doopravdy – až namlely, kromě požadovaného, také armádu, která zemi dobyla a panovníka zabila. Útok vedl mořský král Mýsing, který kouzelný žernov i jeho obsluhu pak vzal sebou, poručil ovšem dívkám, ať cestou namelou nějakou sůl. Chtěl jí hodně, stále neměl dost, Fenja a Menja tedy mlely, až se loď potopila a od té doby je moře slané, protože Grótti pracuje dál.

Známý příběh. Abychom se ale drželi tématu, kukačku v něm zmiňuje Fródi, když otrokyním sděluje, že ke spánku mají určeno pouze tolik času, jaký dělí jedno zakukání od

druhého. Nelze se tedy divit, že za takových podmínek došlo ke zmíněné vzpouře.²⁵

Byl tu již zmíněn langobardský král Hildeprant, který si vyložil ptačí let po svém a abdikoval; hrdinu podobného jména nalezneme i ve světoznámé sbírce pohádek bratří Grimmů. Hledejme pod číslem 95 a titulem *Der alte Hildebrand*, v českém překladu jako *Starý Hildebrand*. Českým překladem Jitky Fučíkové také začneme, abychom byli rychle hotovi: žádnou zmínku o kukačce v něm na rozdíl od originálu nenajdeme. *Kukaččí hora*, o níž tu bude řeč, je přeložena jako *Kejklířov*. Není to tak docela špatně, vzhledem k zápletkce.

Historika vypráví o faráři, který si chtěl užít s jistou selkou a tak poslal jejího důvěřivého muže pro lék na předstíranou manželčinu chorobu až do Itálie. Nás může zaujmout pouze již zmíněnou apeninskou lokalitou, Kukaččí horou, v originále *Göckerliberg*. Necht' mírně pokročili němčináři nepišou anonymní opovrživá udání, že německé slovo pro kukačku zní *Kuckuck*. *Göckerli* označuje téhož ptáka také a (dnes) patří do slovníku rakouského.

Už jsme se také seznámili se staroanglickým a skotským slovem pro kukačku, které zní podobně: *gowk*, a vychází ze skandinávského *gaukr*. Což už je v podstatě totéž, co *göcker(li)*, tolik k lingvistice. K českému překladu pak jen ten dodatek, že název hory odpovídá účelu – a přece jen ještě zpět k jazykovědě – víme už, že zmíněné *gowk* je kromě kukačky též výraz pro blázna, či důvěřivého hlupáka, a přidáme k tomu, že německé *Gauch* má stejný význam.

Starý Hildebrand sice patřil k takovým, potkal ale naštěstí chytřejšího souseda, který mu vysvětlil, oč tu vlastně kráčí a pomohl mu faráře přistihnout a spráskat.²⁶

24 Kamenný kříž, (pověst z Písecka, Vil. Sýkora.), in: Český lid. Praha: F. Šimáček, 1914, roč. 23, strana 395

25 Walter, Emil: Edda. Bohatýrské písně. ELK, Praha 1942.

26 Grimmové, Jacob a Wilhelm: Pohádky, Praha 1988

O kukačce (blíže neurčeného rodu) a jejím zpěvu si vypráví i v severoindickém Uttarpradéši.

Zaletěla kdysi kukačka na nebesa k Indrovi trůnu a její zpěv potěšil tamní obyvatele natolik, že si Indra ptáka k sobě zavolal a štědře ho obdaroval. Zeptal se také, jací další zpěváci dole na Zemi žijí, načež mu kukačka odpověděla, že kromě ní se za nadané považuje ještě papoušek, páv, čmelák, slavík a myna. Odletěla pak domů, na strom, na němž s ní žila i sova.

Ta, když se jí spolubydlící s božími dary pochlubila, začala závidět. Nakonec se sebrala a také zaletěla na nebesa, kde si sedla na strom a začala houkat.

Indru soví zpěv vyděsil, myslel si, že do nebes pronikl nějaký démon. Když zjistil, že jde o dalšího ptáka ze Země, jen se zeptal: kdo že je na Zemi nejlepší zpěvák?

Osel, pes, šakal, vrána, kočka a já, odpověděl noční opeřenec. A očekával stejnou dávku darů, jakou předtím obdržela kukačka.

Jenže Indra sovu bez dalšího z Nebes vyhodil, s povzdechem, že Země je nejspíš vyrobená ze železa, když dokáže vydržet takový zpěv.²⁷

O tom, že hlas indických kukaček je opravdu líbezný, vypráví i další historka z téhož kraje, v níž kromě našeho ptáka hraje roli jeden bohatý rádža a jeho nehodní služebníci.

To bylo tak: onen šlechtic rád naslouchal kukaččímu zpěvu, ten se však ozýval pouze ráno a večer, přes den byl pták zaměstnán sháněním potravy. Rádžu to mrzelo, poslal tedy ptáčníky, ať kukačku chytanou. Když bude mít v kleci dostatek jídla, bude mu zpívat celý den.

Ptáčníci vyrazili – jenže žádnou kukačku nenašli. Jako mnoho specialistů, i oni si ale pomysleli, že jejich představený vlastně ptákům vůbec nerozumí, takže ho mohou v klidu podfouknout, stačí jen zabalit vše do

složitých vět, plných cizích slov. Chytili tedy trogona, hezký ptáček to je, ale nijak zpěvný, a předali ho rádžovi. Ten barevného opeření zavřel do klece, nasypal mu do mističek a čekal, až mu pták zazpívá.

Zazpíval, ale pouze v jedné notě. Šlechtic, jehož únavné opakování *Kaeh, kaeh*, rozčílilo, popadl klacek, rozmáchl se a...

... a trogon rychle změnil repertoár a zazpíval:

*Kuk kuh bole kiliya nanda
Rin aparadh paryon main phanda*

Což česky znamená:
*Sladce zpěv kukačky zní
Mne si však lovci spletli s ní*

Rádža se ptáku omluvil, pustil ho na svobodu a ptáčníky za jejich podvod potrestal.²⁸

²⁷ William Crooke, Pandit Ram Gharib Chaube, Sadhana Naithani: Folktales from Northern India, ABC-CLIO, 2002

²⁸ William Crooke, Pandit Ram Gharib Chaube, Sadhana Naithani: Folktales from Northern India, ABC-CLIO, 2002, včetně uvedeného dvojverší v některém z indických jazyků

Prameny a seznam použité literatury

- Abbott, G.F.: *Macedonian Folklore*, Cambridge University Press 2011
- Crooke, William; Pandit Ram Gharib Chaube; Sadhana Naithani: *Folktales from Northern India*, ABC-CLIO, 2002
- Cuckoo. [online]. [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: <http://symbols.ehibou.com/cuckoo/>
- Český lid, ročník 23, nakl.F. Šimáček, Praha 1914
- Deviatkina, Tatiana. Images of Birds in Mordvinian Mythology. *Folklore: Electronic Journal of Folklore* [online]. 2011, č. 48 [cit. 2014-05-08]. Dostupné z: <http://www.folklore.ee/folklore/vol48/deviatkina.pdf>
- Erben, Karel Jaromír: *Pjsne narodnj w Cechach. (Volkslieder in Böhmen)*, Swazek I., Jan Host. Pospjžil, Praha 1842
- Gowk Stone. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2013 [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Gowk_Stone
- Grimm, Jacob: *Teutonic Mythology*, vol. II, George Bell & Sons, London, 1883
- Grimmové, Jacob a Wilhelm: *Pohádky*, Odeon, Praha 1988
- Hanzák, Bouchner, Hudec: *Světlem zvířat, II. díl – 2. část Ptáci*, Albatros Praha, 1963
- Legendary Dartmoor [online]. 2014 [cit. 2014-05-08]. Dostupné z: <http://www.legendarydartmoor.co.uk/index.htm>
- Pivoda, Ondřej: *Přírodní prostředí v ústní tradici Jakutů*, 2012
- Simpson, Jacqueline; Roud, Stephen: *A Dictionary of English Folklore*, Oxford University Press, 2000
- W.S. Sumlork (= Václav Krolmus): *Staročeské powěsti, zpěwy, hry, slawnosti, obyčege a nápěwy, část I*, Praha 1845
- W.S. Sumlork (= Václav Krolmus): *Staročeské powěsti, zpěwy, hry, slawnosti, obyčege a nápěwy, část II*, Praha 1847
- Walter, Emil: *Edda. Bohatýrské písne*. ELK, Praha 1942

Petr Vyhlídka © 2014

<http://www.fext.cz>

toto vydání: květen 2014

Další knihy, které můžete najít na
www.fext.cz/whitehole/

Nesnáze v čase

Vesmírná opera o pilotovi s hlubokou rodinnou tradicí průšvihů.

Víra z kamene a srdce z kovu

Zapadlá kolonie na planetě Fisaga má problém, do kterého Pietu Corianovi nic není. Až na to, že má odvést do bezpečí jistý náklad.

Není nocí bez Měsíce

Deset fantasy povídek ze současnosti a nedávné minulosti

Jezdci na vlnách světla

Třicet sedm krátkých a velmi krátkých povídek

Zmizení doktora Fausta

Rádoby vtipná skoro detektivka. Ztratil se spisovatel a po jeho stopě se vydává celá řada pátračů.

Hvězdodrap

Město pod jednou střechou, lidé a roboti, a jak to vypadá, něco nekalého ťuká.

Dewan a princezna Soonar

Galaktická říše se ocitá na okraji ekonomické propasti, kníže Giokond na okraji psychického zhroucení; ztratila se mu dcera. Za účelem jejího nalezení si najal hrdinu. Pravda, trochu poznamenaného ztrátou paměti, ale ono to nějak dopadne.

Černá věž

Před lety odešel čaroděj Alfirk do exilu našeho světa. Dlouhé roky žil v klidu a na svůj původní domov téměř zapomněl. Jenže se stalo něco, co oba světy na krátký okamžik spojilo. Došlo k únosu, na první pohled nelogickému: co může nabídnout Země jiným světům? Možná jde o banalitu, možná jde o víc.

Bouřlivé duny

Šarkon je zapadlá pouštní planeta, kde si v klidu lebedí několik desítek vojáků ve vojenských depozitních skladech. Až jednoho dne obdrží zásilku, která je uložení poněkud nevhodná. A která se ani sama uložit nechce, právě naopak...